
Den planerade anarkin

"Planeringen har nått sin maximala effekt, när den gjort sig överflödigt"
Alexander Garfield Kelly

Sven B Ek

Etnologi, Göteborgs universitet

Planering för människan

Att planera anarki - det låter som en orimlig motsägelse. I själva verket är det inte det. Planeringen är den i varje fall tänkta raka linjen mellan två punkter - i den samhälleliga planeringen mellan mål och resultat. T o m en våldsam anarko-syndikalism liksom all anarkism måste tillgripa planeringen för att få målen att förverkligas. Den fullständiga samhällsupplösningen skulle inte kunna uppnås utan en mycket noggrann planering.

När jag menar att anarkin borde vara ett mål för den samhälleliga planeringen är det en beskedligare variant av anarki jag tänker på, en som skulle kunna rymmas mellan folkhemmets väggar. Det anarkiska samhälle jag föreställer mig är ett som sätter sin lit till individen, som ger människorna möjligheter och resurser att utvecklas fysiskt och psykiskt, som motarbetar diskriminerande normer, som avsäger sig onödiga och besvärliga regleringar, som går ut ifrån att människan är en komplex varelse och att inte ens tvillingar är identiska. Det anarkiska tillstånd jag syftar på förutsätter ett demokratiskt styrelseskick och en god del planering.

Allt detta är naturligtvis mycket oprecist och föga vetenskapligt. Kodorden i texten representerar tillsammans kilometrar av diskuterande litteratur av mer eller mindre vetenskaplig tyngd. Min avsikt har bara varit att inledande pre-

sentera min egen ideologiska position på ett för andra förståeligt sätt.

Ordet "planering" har också en diffus innebörd. Planering äger rum på olika nivåer. Varje människas liv bestäms av en individuell planering. En familj planerar för familjen in corpore eller barnens framtid. En ideell sammanslutning - det må vara en ungdomlig popgrupp eller en politisk förening - planerar för sin framtid, formulerar normer och sätter gränser. På en annan nivå planerar riksdagen för hela svenska folket. När jag här talar om planerare och planering avser jag de planerare på högre och lägre mellannivåer vilka, anställda av kommun, stat, näringsliv och större intreseorganisationer eller med politiska uppdrag, planerar utformningen av samhällsmedlemmarnas livsföring. Gemensamt för dessa är att de besitter potentiell samhällsmakt och att de i kraft av sitt yrke eller uppdrag är beredda att utöva denna.

Målet för samhällets och individens planeringar är naturligtvis långt ifrån alltid detsamma. Tvärtom står de ofta i konflikt med varandra. Men av detta följer inte axiomatiskt att planering måste resultera i en snöpfung av individen. Resultatet är beroende av planeringens målsättning. Målet kan mycket väl vara att begränsa vissa individers och krafters frihet för att skapa större frihet åt andra och flera individer. Så borde det vara i den anarkiska demokratin, väl att

märka om friheten skapar en förbättrad demokrati samt fysiskt och psykiskt rikare människor.

För att konkretisera mig tillåter jag mig ett citat ur min bok "Kultur som problem" (1989).

"I vår kultur sitter planerarna i nyckelpositioner antingen de befinner sig inom den formella samhällssektorn eller utanför den - t ex i näringslivet. Vår verklighet formas av dem och den blir olika beroende på vilka idéer som styr planerarna. T ex om planeraren har uppfattningen

att bostadsområdet ska vara en fysisk rekreationsplats som reproducerar arbetare

eller

en social miljö som stimulerar till nytankande, aktivitet och demokratiskt förändringsarbete.

att skolans främsta uppgift är att skapa nyttiga medborgare för olika samhällsfunktioner

eller

tänkande och kännande varelser som förstår och vill engagera sig i sin omvärld och vill förbättra den

att den fakultativa kulturpolitikens mål är att få varje kommuninvånare att ha varit på en teaterföreställning minst en gång om året

eller

att den ska förmedla insikter om andra människor och kulturer och därigenom stimulera den egna kreativiteten."

Utifrån vad jag sagt inledningsvis står det klart att frågorna är retoriska. Förenklat uttryckt: planeringen bör vara till för människan i samhället och inte människan för planeringen och samhället. Jag vill tillfoga en trossats: planeringen skapar inte människan utan bara förutsättningar för henne. Detta för att vi inte ska glömma att människan trots allt är det handlande subjektet.

Den segmenterade planeringsfilosofin

För den samhälleliga planeringen utgör människan ett motspänstigt problem. Efter en inre logik strävar planeringen efter effektivitet och disciplinering medan människorna, som ofta tänker och handlar utifrån andra värderingar än planerarnas, värjer sig mot den totala underkastelsen. Motsättningen grundar sig i varje fall delvis på att människan på en gång är en komplex och en hel varelse medan planeringen tar sig an henne i delar. Där det står en hel människa ser vi i vår planering en bostadsmänniska, en konstmänniska, en arbetsmänniska, en hälsomänniska eller en bilmänniska allt utifrån våra fakultativa perspektiv. Den samhälleliga planeringen delar upp människan i lätthanterliga bitar. Allra tydligast kanske detta är inom bostadspolitiken och den s k kulturpolitiken - som jag föredrar att kalla konstpolitiken. Vi fastställer detaljerade normer för välbefinnandet i bostaden och antar handlingsprogram för de rätta konstupplevelserna. Och likväl vrenskas den otacksamma, människan. Det måste vara något fel på henne.

Är man riktigt djärv kan man emellertid ifrågasätta själva planeringen. Inte dess behövlighet men väl dess aktuella mål och metoder. Det är det jag vill göra här och då främst på boendeplaneringens område.

Det grundläggande felet med vår samhälleliga planering är alltså att den är filosofiskt segmenterad, att den inte ser till den hela människan och att den - d v s egentligen de planerande politikererna och tjänstemännen - saknar den nödvändiga helhetssynen på omvärlden. Den förefaller operera i ett samhällsteoretiskt vakuum.

All planering borde utgå från en bestämmd kulturuppfattning som både er-

känner människan som ett handlande subjekt och förstår henne i ett komplicerat objektivet sammanhang. Vi måste därför gå ut ifrån ett kulturbegrepp som ger oss möjlighet att se människan i hennes totala livssituation, dvs kulturella sammanhang.

Kultur och kultur

Det finns många definitioner av kulturbegreppet. Den definition jag själv menar är den teoretiskt mest meningsfulla och samtidigt den som ger det bästa underlaget för det praktiska handlandet lyder

kultur =
 ekonomiska och sociala förutsättningar
 |
 materiella och immateriella produkter
 (t ex bostad respektive tankemönster) individer

Dessa faktorer står i ett sammanhang och ett ständigt interagerande med varandra. De ingår också i en oupphörligt pågående process där det förflutna påverkar det nuvarande och det nuvarande det tillkommande.

Detta är naturligtvis en teoretisk abstraktion. Om den är sann är den ändå svårfattbar för det levande livet. För att konkretisera tankegången tillåter jag mig än en gång ett lån från *Qltur som problem*, där jag har försökt konkretisera tesen genom att beskriva en människas relation till klassisk balett. Individen är ensam mor med två barn och har ett tämligen dåligt betalt jobb som kassörska i ett snabbköp. Det tillhör hennes ekonomiska förutsättningar. Arbetet är tröttnande. Hennes familjebakgrund och underordnade ställning i arbetet ger henne inga impulser att pröva sådant som känns alltför nytt och främmande, hon känner ingen som brukar gå på balett. Det är en del av de sociala förutsättningarna. Hennes familj, tidigare skolkamra-

ter och nuvarande arbetskamrater anser det vara larvigt med klassisk balett och menar att man ska använda den fria tiden till att titta på TV-serier eller gå på promenader. Det är en del av de immateriella produkterna som ingår i hennes kultur. Med sina arbetskamrater bor hon i ett på 60-talet anlagt bostadsområde med långa restider till centrum, arbetsplatsen och teatern där balettframträderna äger rum. Det är en del av de materiella produkterna. Alla dessa faktorer samverkar med varandra och utgör tillsammans den kultur hon lever i, fostras av och kanske försöker förändra. Det behövs inte mycken eftertanke för att förstå att vår ensamma mor och andra som lever i samma situation knappast ser balettbesöket som något självklart. Och om hon nu av någon anledning skulle ha fått ett mer positivt förhållande till den klassiska baletten och klarat av de sociala och ideologiska hindren skulle hon ändå få svårt att tillfredsställa sitt nya behov. Om inte annat bromsar de knappa ekonomiska tillgångarna, den långa restiden, svårigheterna med barnpassningen och hennes egen trötthet.

Å andra sidan - om vår ensamma mor verkligen kommer iväg på sina balettaftnar kanske hon inspireras av dem. Kanske frigör upplevelsen något inom henne så att hon bearbetar sina värderingar, skapar nya som stimulerar henne att skaffa ett annat arbete som ger henne bättre inkomster och en annan social position - vilket svarar bättre mot balettbesök.

Med detta har jag på en individnivå försökt konkretisera kulturen som ett ouplösligt sammanhang. Detta existerar också på en annan och mer abstrakt nivå, där vi ser sambandet i relation till klasser och stora grupper men inte individer. D v s individen bearbetar sammanhanget och kan ibland bidra till att förändra hela kulturen. Så skedde inte i

exemplet ovan. Vår ensamma moder förändrade "bara" sin egen livssituation. Men kanske hon i en förlängning skulle kunna uppnå något mera. T ex genom att med sitt agerande i sin grupp eller klass inplantera nya värderingar (immateriella produkter) som ledde till allmänt omfattade krav på förändringar av sovsrumsområdet (materiella produkter) vilket bidrog till utformandet av en ny politisk medvetenhet (immateriell produkt) som i sin tur åstadkom förändringar i de ekonomiska och sociala förutsättningarna.

Exemplet med vår balettintresserade ensamma mor blir särdeles instruktivt när vi passar in det i boendeproblematiken. Hennes fysiska utgångspunkt är bostaden men hennes liv består inte bara av den och arbetet. Hon strävar efter en självtillfredsställelse, som ligger utanför både arbete och bostad och nu blir bostaden med alla sina bekvämligheter inte bara en tillgång utan också ett hinder. Hon bor långt ifrån det centrum dit den intellektuella och konstnärliga stimulansen av hävd har koncentrerats. Möjligheterna att skapa nya sociala former är geografiskt avlägsna för henne. Hennes bostadsområde har inte mycket att erbjuda utöver själva bostaden, det har inte i sig en för individen utvecklande kraft. Detta är något som utmärker en mycket stor del av de stora bostadsområden som tillkommit sedan 1950-60-talen.

Det betyder inte att alla är olyckliga eller socialt fattiga i dessa områden. I sin långa historia har människan visat att hon har en beundransvärd förmåga att anpassa sig till sina förutsättningar men också att utnyttja dem på ett kreativt sätt - trots de yttre begränsningarna. I många avseenden gav miljonbyggnadsprogrammet goda möjligheter, t ex i fråga om teknisk standard och möjligheter att välja plats för arbete och boende. - Att

valmöjligheterna för många egentligen hade sin förutsättning i en brist på valmöjligheter är en annan sak. - För de allra flesta gäller säkert att de har skapat sig levnadsmönster som känns fullt tillfredsställande. Men detta säger inte att de inte kan bli annorlunda och bättre.

Planeringsfilosofins konsekvenser

De nya områdena blev sällan färdigbyggda, inte ens den merkantila servicen blev alltid tillfredsställande. Man kan fråga sig vilken filosofi som egentligen kom att forma områdena. Jag kommer att tänka på ett Shakespearcitat. När Shakespear i ett drama låter Julius Caesar säga "jag vill se feta människor omkring mig, slätkammade folk som sover gott om natten" har han kanske föregripit vår boendepanering. Helt visst är att de nya bostadsområdena inte var avsedda att rymma anarkistiska kvalitéer av något slag. De byggdes för människan som typ och inte individ.

Vad är det då för fel med feta, slätkammade och utsövda människor? I och för sig ingenting. För näringslivet är de utmärkta och för de politiska planerna är de en behaglig tillgång därför att de inte stör ordningen. Många av mina forskarkolleger - med skiftande politisk färg - påpekar att man ska respektera den kulturella relativiteten och inte komma stickande med förmyndarfasoner. I samtliga dessa fall rör det sig om välutbildade villaägare med goda ekonomiska marginaler, obegränsade fritidspotentialer och stor samhällsmakt - sagt med en lätt överdrift från min sida. Om nu arbetare och invandrare finner acceptabla lösningar för sina liv i sovsrumsstäderna kan ju allt sägas vara bra. De har sitt och vi har vårt.

Ytterst är det en fråga om samhällsideologi. Accepterar man att det ska finnas kulturella skillnader klasser och grupper emellan kan man mycket väl

fortsätta med att tekniskt utrusta och förnya bostäder, då kan man som planerare fortsätta att inrikta sig på bostadsmänniskan. Tror man på demokratin som ett gagn och inte bara ett namn, anser man att *alla* människor så mycket som möjligt ska ges samma möjligheter att utvecklas fysiskt och psykiskt kan man däremot inte låta sig nöja med ett accepterande av kulturrelativismen.

Med detta menar jag inte att det bara finns *ett* riktigt sätt att leva. Det kommer säkert alltid att finnas skilda livsstilar och olika kulturmönster. De har alla en självklar rätt till respekt, så länge de inte skadar omgivningen. Men livsstilar och kulturmönster får i det demokratiska samhället inte bli avvikande därför att de utvecklas genom avsaknad av reella valmöjligheter. De ska få sin form just genom rikedom av val. Först då blir kulturrelativismen moraliskt försvarbar utifrån en demokratisk ideologi. Det är utifrån det perspektivet vi måste betrakta boendeplaneringen och dess resultat. Boendeplanering är inte bara en teknisk angelägenhet utan en grundläggande politisk uppgift vars föremål är den hela människan i hennes totala livssituation.

Med min syn borde målet för den samhälleliga planeringen inte vara det slätkammade, utsövda och feta folket utan de ständigt revolterande individerna på jakt efter den utvecklande demokratiska gemenskapen. För sådana människor krävs naturligtvis inte bara anorlunda boendeområden. Lika viktigt är skolans innehåll, arbetets karaktär och fritidens möjligheter. När det gäller boendeområdena kan vi börja i det senare.

Vår balettintresserade ensamstående mor har rätt till att tillfredsställa sina behov under mindre besvärliga förhållanden. Alla andra i sovstäderna kan ställa samma krav på intellektuell och konstnärlig stimulans, på möjligheter att

utveckla alla former av idag hämmad egen kreativitet, på förbättrade chanser att skapa positiva sociala nätverk. Det är detta som är boendeplaneringens främsta uppgift i dag - eller borde vara det.

Det finns tecken som gör en pessimistisk. Alltför ofta förefaller det som om tom allmännyttiga bostadsföretag verkar för sin egennytt, dvs de ledande planerarnas yrkesframgång som ekonomer. Åtgärderna dikteras inte av hänsyn till de redan boendes eller det demokratiska samhällets nytta. Planeringen har karaktär av en kortsiktig ekonomisk vision och saknar den kulturella helhetsuppfattningen.

En ny boendeplanering

Boendeplaneringen har i dag två stora uppgifter, den måste reparera de tekniska skador som profithunger och okunnighet på sikt vållade i de nybyggda sovstäderna och den måste omvandla sovförorterna till livsdugliga stadsdelar. Detta är samhällets skyldigheter, inte de boendes som redan har betalat nog. Mottot för en del av åtgärderna har skalden Wennerberg angivit i en av sina Gluntar:

"Ett eget bo, en hälft så öm

Och här och där små krogar."

Krogar är inte oviktiga; om vi fattar dem i överförd bemärkelse som ställen överhuvudtaget för individuell kreativitet och kollektiv gemenskap blir de ännu viktigare. Som praktiker inom det kulturpolitiska området lärde jag mig vilken betydelse en egen lokal kunde få för en vilsekommen invandrargrupp och hur nödvändiga - och svåråtkomliga - spellokalerna var för de ungdomliga popbanden.

Vår stora uppgift i den framtida boendeplaneringen är alltså inte nu att skapa ännu mer tekniskt förbättrade bostäder utan att anpassa boendeområdena så att vår snabbköpskassöriska inte

alltid måste söka sig långt bort från sin bostad för att finna tillfredsställelse. Det är dags för en komplicerad social planering som måste gå ut från en kulturell helhetssyn och som troligen förutsätter en helt ny organisation av samhällets planering.

I en artikel om "Livet i våra stadsdelar" (Byggnadskultur 1984:1) har jag understrukt att en bostad inte är en bostad utan en del i en individuell livsföring. Det som för byggaren ter sig som fasta väggar kring en bostadskropp löses i den enskilda människans liv upp av behov, förhoppningar och handlingar. Bostad och liv är inte detsamma. Bostad och boende är inte heller identiska begrepp. Medan bostaden är en mindre del av människans liv är boendet en större.

Boendet står för människans emotionella, intellektuella och sociala förutsättningar i ett område. Det är en väsentlig del av den kultur människan fostras av och ska försöka förbättra. Ju större resurser i boendet desto bättre möjligheter för människorna att utvecklas och formulera nya variationer av livsstilar.

Bortser vi från de akuta underhålls- och renoveringsproblemen är frågan hur vi ska göra vår bostad bättre inte särskilt meningsfull idag. I stället ska vi fråga oss hur vi ska göra *boendet* bättre. Vi måste reflektera över hur vi kan förändra boendemiljön så att den ger ökade möjligheter för sociala kontakter och skapar förutsättningar för trygghetsnät. Vi måste sörja för samlingsplatser ute och inne, vi måste tänka på möjligheterna för motorklubbar, pensionärer och popgrupper att finnas till och verka. Vi måste föra in bibliotek och studieförbund i boendet och mycket annat som den hela människan intresserar sig för och har behov av. Vi måste alltså socialt bygga om många nya bostadsområden - om vi inte accepterar att den kulturella segregationen är förenlig med en sann

demokrati.

För detta krävs en närmare samverkan mellan olika statliga och kommunala organ som nu vart och ett tar sig an sin del av den hela människan. För detta fordras också att samhället tar på sig ett samordnande ansvar för boendet och inte låter det bli en angelägenhet för marknadskrafterna.

Uppgiften blir inte lätt. Vi ska vara på det klara med att folkflertalet här ställs mot en kapitalism som förlorar saccar efter i kreativitet. Lägg märke till att jag talar om kapitalism, alltså inte kapitalister. Inte vissa individer utan ett merkantilt system vars huvudprincip är att förmera kapitalet. Vad vi i dag ser är hur kapitalet visserligen avkastar sig rikligen men inte utnyttjas på ett kreativt produktivt sätt.

Med sitt arbete skapar sovstädernas boende kapitalet men detta användes på ett sätt som slår tillbaka på de boende. Överskottet av kapitalet utnyttjas för inköp av fastigheter; tomt- och fastighetspriser rusar åstad eftersom kapitalens överskott är så stora att överpriserna ter sig negligierbara. I sin brist på förmåga till ekonomisk kreativitet skapar kapitalet en ny bytes- och betalningsnivå där värdena får anses vara fiktiva. Att en allt mer monopoliserad byggnadsindustri anpassar sig till utvecklingen är självklart och oundvikligt. Betalarna och spiralens botten är de boende, främst hyresgästerna.

Idrottshallar, kulturhus och parker är kapitalistiskt motiverade bara i den mån de ger ökad avkastning.

Det finns alltså en motsättning mellan det politiska demokratiska tankesystemet och det opolitiska ekonomiska systemet. Att detta inte gagnar reformeringen av boendeområdena är givet. Hur problemet ska lösas är jag inte manen att klara ut. Att de uppskrivade fiktiva fastighetsvärdena har en negativ effekt

på boendet är lätt påvisbart men det är inte lika lätt att se hur sådana värden skulle kunna omvandlas till något konstruktivt positivt - just därför att de delvis är fiktiva betalningsmedel på en speciell ekonomisk nivå.

Planerarna-ett problem för planeringen

Det finns andra svårigheter för den demokratiska planeringen. Jag syftar då på planerarna själva. För att uppnå ett polemiskt och förhoppningsvis kreativt diskussionsmål säger jag att planeraren - verksam inom näringslivet, partipolitiken, tjänstemanna- eller rörelsehierarkin - är snabbkassörskans motsats. Vederbörande har en fullständig familj och har ett välavlönat arbete. Det är *hans* ekonomiska förutsättningar. Hans familjetraditioner - det är oftast en han- och överordnade ställning ger impulser att pröva sådant som kan tyckas nytt och främmande. Han känner en hel del som går för att se på balettframträdanden. Det är en del av hans sociala förutsättningar. Hans familj, tidigare skolkamrater och nuvarande arbetskamrater anser att det socialt är i sin ordning att gå på balettframträden - även om långt ifrån alla i denna grupp gör det. Det är en del av de immateriella produkterna i hans kultur. Han bor i ett villaområde, kanske långt från centrum men han har en snabb bil både till arbetsplatsen och teatern där balettframträdandena äger rum. Det är en del av de materiella produkterna i hans kultur. Har han intresse för klassisk balett bromsas han inte av de ekonomiska förhållandena. Han kan alltid hyra en barnvakt och ta sin fru med sig - i själva verket är det oftast hon som har intresse för balett. Han lever helt enkelt i en annan kultur än snabbköpskassörskan. I klartext betyder detta att en delkultur fastställer normer för en annan men att detta sker utifrån förutsättningar som bara finns inom den ena delkulturen.

Det är klart att detta är en förenkling. Vi vet att många av de samhälleliga planerarna på lägre beslutsnivåer lever under andra ekonomiska förhållanden och har en annan bakgrund än den välutbildade planerarens. I en del fall har de skapat sig en egen ny ideologisk uppfattning om samhället, i andra fall för de med sig en planerarövertygelse som de förvärvat inom offentliga planeringssystem eller en folkrörelses intellektuella elitskikt. Kvar står att de ofta har sina rötter i del- och subkulturer som bejaktar planerarskapet men också är främmande för den vardagliga verklighet de planerade lever i och som de bygger sina värdesystem på.

De planerande och de planerade har säkerligen alltid levt i ett förhållande av främlingskap. I vår egen tid baseras detta inte på vapen, formella ekonomiska privilegier eller inskrivna rösträttsrättvisor. Främlingskapet och den sneda maktfördelningen är subtilare än så. Den bygger på den osynliggjorda olikheten i tillgångarna på ekonomiska resurser eller kunskaper. Den födde planeraren *vet* att han är utsedd att vara ledare för de andra. Han är inte uppfostrad för att lyssna. Detta vet den planerade ofta om.

I feodala eller diktatoriska samhällssystem utgör sådana förhållanden inget problem. Men i den representativa demokratin är detta en kärnfråga

Disciplineringsfixerade planerare är i biblisk anda sällan onda. Precis som muraren blandar sitt bruk efter anvisningar söker planerarna sina resultat efter tilldelade regler. För boende har planeraren strävat efter den tekniskt bästa lösningen med en boende typmänniska för ögonen, en människa för vilken bostaden tenderat att utmålas som livets mening - och därför har blivit det för en del. Det har blivit en lösning som den planerande inte har behövt begränsa sig till för egen del.

Slutsatser

Med en förenkling kan man säga att boendet bestäms av tre aktörer. Den första kallar jag kapitalet, en anonym aktörsfaktor som naturligtvis i själva verket styrs av både kapitalistiska planerare och tekniska planerare i kapitalets tjänst. Jag menar dock att det i detta sammanhang är meningsfullt att se det som en ekonomisk princip. Den andra aktören är den boende, som i vårt fall främst kan likställas med hyresgästen. Den tredje aktören är planeraren.

Vidare kan vi säga att vi rör oss med två delvis skilda problem: att skapa den goda bostaden och att skapa det goda boendet. Till viss del är den goda bostaden en förutsättning för det goda boendet. Men bara till en del. Det goda boendet är knappast beroende av mikrovågsgugn, energikrävande svalutrymmen eller enhetlighet i rumsuppbyggnaden. Sådant är generellt bara av intresse för det kapital som strävar efter en ständig föräntning. Att man *individuellt* kan ha behov av en mikrovågsgugn är en annan sak; *då* blir det till en del av det goda boendet. Kanske är ugnen en förutsättning för att man ska kunna leva sitt liv så litet som möjligt i den goda bostaden!

Den standardiserade goda bostaden är en fiktion eftersom en bostad egentligen är god bara i förhållande till individers och grupperns livsstilar och behov.

En konsekvens av resonemanget är att kapitalets rätt - till kapitalet måste man också räkna de allmännyttiga bostadsföretagen - måste begränsas och hyresgästernas rätt i motsvarande mån ökas. Om detta inte sker kommer den direkta relationen fastighetsägare - hyresgäst än mera att otidliggöras och skattebetalaren i gemen i allt högre grad tjäna som regulator i det kapitalistiska systemet.

En viktig konklusion blir att hyresgäströrelsen behöver förstärkas. Det är

särskilt viktigt om det goda boendet ska kunna genomföras. Med detta menas, som framgått, boendeområden som erbjuder fullvärdiga emotionella, intellektuella och sociala villkor, en grundläggande förutsättning inte bara för utvecklingen av det individuella livet utan också för den verkliga demokratin.

I vårt samhälle finns idag knappast någon folklig kraft med en potentiell styrka motsvarande hyresgästernas. De om några har en gemensam social och ekonomisk bas. - Jag avser då naturligtvis främst de boende i de sedan 1950-talet uppförda sovstäderna. - Om några förenas de av bristande resurser och samhälleligt ignorerande. De är de direkta arvtagarna till den arbetarklass som mot slutet av 1800-talet medvetandegjordes om sin situation, skapade en rörelse och genomdrev den formella demokratin. Det är från aktören hyresgästen själv kraven måste upplevas och formuleras politiskt ifall det demokratiska boendet ska realiseras. Det är önskvärt att aktören utvecklar mer av obunden boendepolitisk vilja och mindre av partipolitisk samförståndsanda.

Återstår den tredje aktören - planeraren. Idealt kan man med Garfield Kelly säga att den bästa planeraren är den som gör sig överflödig. Men den samhällliga planeraren får nog betraktas såsom ett nödvändigt ont i det industriella samhället. Planerare för bostadsbyggande, konst, skolundervisning, fackligt arbete och annan rörelseverksamhet kommer att behövas i all framtid.

Vårt mål för aktören planeraren måste vara att göra denne så litet maktlysten och självtillräcklig som möjligt, att förvandla planeringen från styrande till tjänande i den vardagliga situationen och inplantera respekt för medmänniskorna. Detta är naturligtvis lättare att önska sig än att genomföra. Hur vi än bär oss åt kommer vi alltid att få dras

med planerare som har fallit offer för planeringssystemets sjukdom "att veta bäst". Också planerare är ju därtill människor som av högst personliga skäl t.ex kan drabbas av behovet att försvara sig själva genom att trycka ner andra.

Vetskapen om detta bör emellertid inte hindra oss från att långsiktigt försöka förbättra våra planerare och - med en tillspetsning - förvandla dem från krigiska korpraler till frdliga animatörer.

Den enda väg jag kan se är uppfostran till demokrati. Med detta syftar jag inte på utantillrabblandet av paralleller likt den gamla skolans psalmläsning. Nej, vägen till demokrati går över kunskapen om snabbköpskassörskan, om hennes situation, värderingar och levnadslogik. Den för oss också till andra del- och subkulturer där vi finner både direktörer och ombudsmän. Den för oss vidare till muslimer och jugoslaver - som inte är jugoslaver utan slovenier, serber, montenegrer eller något annat. Den leder in i den problematik som har med kön, ålder, arbete och uppfostrings-traditioner att göra.

Min personliga mening är att många planerare av vitt skilda slag agerar utifrån en häpnadsväckande okunskap om det flertal människor de planerar för. De saknar förmågan att se sig själva i sitt kulturella sammanhang. Eftersom de därtill saknar insikt om kulturella konflikter och processer blir de ofta dåliga tjänare i samhället.

För knappt ett tiotal år sedan föddes tanken på att införa ämnet kulturkun-

skap - om svensk och främmande kultur - i skolan. Antagligen var detta en av de mest fruktbara demokratiseringstankarna inom skolutbildningen. Bl.a på grund av lärarnas klassgrundade oförståelse och ett bedrövligt revirtänkande inom lärarutbildningen har tanken fått förfalla. Den behöver tas upp igen. Skolans kulturbudskap kan bli den grund demokratin kan vidareutvecklas på. Men denna kunskap måste vidgas och ges en betydelse också i den högre utbildningen. Idag är det ofta så att både en civilingenjör och en folkbibliotekarie fullgör sina uppgifter som om det uteslutande skulle vara en fråga om att lösa tekniska, instrumentella problem och inte mänskliga. Den "kulturelle" humanisten är ingalunda à priori mer kulturellt insiktsfull eller human än den tekniker som aldrig öppnat en skönlitterär bok.

Längre och kortare kurser i kulturkunskap i den vida meningen borde ingå i all utbildning av personer med planeringsfunktioner. På enstaka håll har glädjande nog ett första steg i den riktningen faktiskt tagits. Både skolan och högskolan har emellertid generellt sett misslyckats med - eller förbisett - uppgiften att förbereda för den samhälleligt tjänande planering som är möjlig endast genom de enskilda planerarnas kulturvetenskapliga kringsyn och demokratiska övertygelse.

I utbildningen finns alltså idag det största problemet för den planering som borde ta sikte på hela den motsägelsefulla människan i hennes totala livssituation.

Selektiv bibliografi

Böcker:

Ek, Sven B, *Kulturrevolutionen börjar i kommunen*, 1977

Ek, Sven B, *Qltur som problem*, 1989

Artiklar:

Bostaden som fiktion och verklighet.

(I *Meddelanden Etnologiska institutionen*, Göteborgs universitet, nr 7, 1986; även M Mörck m fl, *Livsmönster och boendekarriärer i tre generationer*, BFR 74: 1986)

Byggnadsvård, ett humanistens och teknikerns gemensamma arbetsfält.

(I *Meddelanden Etnologiska institutionen*, Göteborgs universitet, nr 3, 1982)

Livet i våra stadsdelar - sociala aspekter. (I *Byggnadskultur* 1984: 1)

Magfrågan och den atomiserade människan. (I *Meddelanden Etnologiska institutionen*, Göteborgs universitet, nr 9)

Planeringen och den atomiserade människan. (I *Meddelanden Etnologiska institutionen*, Göteborgs universitet, nr 6, 1985)

